

İLİN AXIR ÇARŞANBASI

Seyyad Aran

İctimai-siyasi xadim, filologiya elmləri namizədi Seyyad Aranın bu gün 70 yaşı tamam olur. Bu münasibətlə Seyyad müəllimi təbrik edir və hekayəsini təqdim edirik.

... İndi də sol tərəfdəki həyətdən "ura" səsləri qopdu. Buna bənd imiş kimi o biri qonşuların uşaqları da sevincle çıxırdılar. İçdən gələn "ura" sədalari dalğa-dalğa evlərin divarlarına, daş hasarlara deyərək çiliklənlə töküldü.

Amma bu "ura"lardan əvvəl göyə bir lopa millənmişdi. Həyətlərin künc-bucağına sığınmış, quyunun içinə girmiş, külbəsi tutulmuş tündirin divarlarına çökmüş, toyuq hinlərində və it damlarında gizlənmiş axşam qaranlığı bu qəfil işıqdan titrədi. Hər tərəf işıqlandı. Hər yer aydıncı, olduğu kimi göründü. Ora-bura vurmuxan, bir gözü qarıda, bir gözü qolundakı saatda qalan Səbinə bir an işıqlanmış həyətdə anasının harasa zillənmiş gözlərini görüb hikkə ilə dilləndi:

- Bu arvad bayram axşamımızı yasa döndərəcək də!

Sürümlərini şappıldada-şappıldada ikinci mərtəbəyə qalxdı, intizarla yola boylandı. "Birdən bu tərslə vaxtda oğlan evinin adamları gələr". (Təzəcə nişanlanmışdı) "İndi gəl yalandan üzünə təbəssüm maskası gey, qonaqların qabağına çıxıb zülmə: - Xoş gəlmisiniz! - de Sonra da get narın altında ürəyini boşalt, qayıt gəl ki, bəs samovarin üstü gözümü çıxartdı. Nə vaxt canım qurtaracaq bu evdən, ay Allah?!"

Aabat xeyir, gəlib ələyən yoxudu. Nişanlısına dönə-dönə tapşırırdı ki, dənən axşam saat 9-dan sonra gəlsinlər. Hesablamışdı ki, anasının həyəcanları o vaxtancan ötüb keçər. "Bəlkə elə oldu ağlamaq üçün heç narlığa getmədim. Bircə bu bayram da gəlib keçsəydi".

Bu evdə körpə uşaq olmadığından bu gündü günün əzizliyi və doğmalığı o qədər hiss olunmurdu. Ağır sükuttən hər şey yay kimi sıxılmışdı. Nəbələd adam bu "yay" toxunanda ev adamlarının əsəbləri tarıma çəkiliydi. Üzlərdən, gözlərdən boğanaq kimi əsəb küləyi keçirdi, sözlərdəki ahəng itirdi.

Dörd bir tərəfdən qonşuların şad-xürəm səsləri, gülüşləri baş alıb gedirdi. Cavanlar maqnitafonun başına yığışmışdılar. Ağsaqqallar küçədəki oturmaqçılarda əl ağaclarına söykənib keçən ilki Novruz bayramıyla bu ilkini müqayisə edirdilər. Evə getməyə tələsmirdilər. Onsuz da onlar getməmiş, xeyir-dua verməmiş qazanlar açılmayacaqdı.

Qeysər müəllim panamasını gözünün üstündən peysərinə tərəf itələdi. Zəndlə Aya baxdı. Baxdı və dərsə yekun vurmuş kimi inamla bildirdi:

- İlimiz uğurlu gəlir. Ay bu il siftdə gündən lap işıqlıdı.

Sonra ağacın dibindən bir sıxma torpaq götürüb ovcunda yumruladı. Boyu bərabəri havaya atdı. Yumrulmuş torpaq səkiyə düşəndə buğda dənələri kimi səpələndi. Ağsaqqallar dərinə nəfəs alıb bir-birlərinə gözyadınlığı verdilər:

- Yaxşıdı!.. Maşallah!

Qeysər müəllim təntənəli şəkildə bildirdi: - Bolluq olacaq, Qurd qoyunla otlayacaq. Dava-şava olmayacaq.

Ağsaqqallar əllərini göyə qaldırdılar, canı-dildən salavat çevirdilər.

- Amin! Amin!

- Ümumiyyətlə planetlərin bu ilki düzülüşündən və ulduzların qalaktikadakı seyrindən belə görünür ki...

Qeysər müəllimin ürəyi soyumadı, elmi yolla da xırdaladı.

Tonqalların üstündən hoppananlar dilək açırdılar. Oğlanlar qızlara baxa-baxa qımışdırdılar, pıçıladaşırdılar. Qızlar əllərini ürəklərinin üstünə qoyub Ayla üz-üzə dayanmışdılar. Obaşdandan durub çimmişdi. Yuyunub, daranıb bu anı - tonqalların qalanmasını gözləmişdilər. Dədə-babada qalma adətə, inama, sınağa görə kim ki, ilin axır çərşənbəsi pak, təmiz canıyla üç dəfə tonqalın başına dolanıb, sonra əlini ürəyinin üstünə qoyaraq üzünü Aya tutub nə arzulasaydı, həmin il yerinə yetəcəkdi. Bu qızların ürəklərində nələr yox idi: könlülləri istedikləri oğlanlara qışmət olmaq, böyük şəhərləri gəzmək, müəllimlər, həkimlər kimi "sumka" götürüb işə getmək...

Qönçə dodaqlar yumulub açıldıqca deyirdin bəs, qızlar Ay işığını qurtum-qurtum içirdilər. Bayram xərəklərinin bir-birinə

qarıxmış ətri, qonşu həyətlərdə qalanan tonqalların çatırtsı, səş-sədə deyilən şey təkce bu həyətdən uzaq idi. Axır vaxtlar bura az adamın yolu düşürdü. "Qurşaqatdı"ya çıxmış məhlə uşaqları da qapının yanından ayaqlarının ucunda keçirdilər.

...Evin kişisi çoxdan rəhmətə getmişdi. Oğlu qonşuda tay-tuşlarıyla mahniyə qulaq asırdı. O elə bil tikan üstündə oturmuşdu. Tez-tez küçəyə boylanırdı.

...Həyətdə ikisi idi. Səbinə, bir də anası - Ayna arvad.

Ayna arvad təkərli kreslodan yığılıb yumrulayıb oturmuşdu. Gözlərini də zillənmişdi qarıya.

Hardasa qapılar açılır, örtülürdü. Ayna arvad diksinib dikəlirdi, qalxırdı. Axşamın alaqranlığında Səbinə anasının birdən-birə dirilən gözlərini, işıqlanmış sifətini gördü. Görüb də qəhərlə-qəhərlə udqundu.

Kreslonun böyründə bayram ayın-oyunu düzülmüş kiçik stol qoyulmuşdu. Arvadın stəkandakı çay çoxdan soyulmuşdu. Ayna arvadın gözü stolun üstündəkilərə sataşanda çiyinə, ayaqlarının üstünə saldıqı yun şala daha möhkəm bürünürdü. Elə bil noğullar, konfetlər buz parçaları idi, kimsə onları götürüb bir-bir atacaqdı onun qoynuna, küreyinə. Kreslonun içərisində batıb-batıb lap büzüşürdü, titrəməsi şiddətlənirdi.

...Göyə baxdı. Ay yer üzünü nura qərq eləmişdi! Qeysər müəllim demişken, bu il Ay, doğrudan da işıqlı idi. Ayna arvad sidq ürəkden salavat çevirdi, dua oxudu, Allahdan razılıq elədi.

Deyəsən küçədə maşın dayandı. "Aha!" Duasını yarımçıq kəsdi. Bir daha "şükür" deyib təlaşla qarıya sarı boylanırdı. "Bu qız harda batdı, görəsən".

- Ay Səbinə, qarıda gözün olsun...

...Amma qarı açılmadı. Maşın səsi uzaqlaşmış eşidilməz oldu. Heç Səbinə də görünmədi. Ayna arvad bir az da yığılıb yumrulandı.

- Şükür sənə, ilahil! Özün bilən məsləhətdi...

Mart girəndən belədir. Soyuğa, sazağa baxmayaraq hər gün qaş qaralanda qara şalına bürünüb çıxır otaqdan. Gəlib oturur indiki yerində... gündə beş-altı dəfə ayın tarixini soruşur, gileyənir, deyir. "Bunnan irəlilərdə göz yumub açınca il başa çatırdı. İndi ayın-günün ayağından daş asılıb nədi, ay başa dönüm?"

...Ayna arvadın böyük qızı Sərinaz üçüncü uşağın üstündə tələf olmuşdu. Bicarənin özü bir tərəfə düşmüşdü, körpəsi bir tərəfə.

Gəlinin qırından sonra Zəlxabəyim (Sərinazın qayınanası) Ayna arvadı həyətin o başına çəkdi. Zəmanənin puçluğundan, heç kimin dünyanı beş əlli tutmayacağından danışıb mətləbi bəyan etdi. Dədə-baba adəti ilə Səbinəni Sərinazın yerinə istədi:

- Öz bacısı uşaqlarıdır. Tayca da nəvələrimiz yad əllərdə qalmaz. Mən də bu gün-sabahlığam. Başımı qara torpağa qoyanda bilim ki, özümünküdü. Ətini yesə də, sümüyünü atmayacaq. Qurulu evdi. Top vursan dağılmaz: Bir kibrit dənəsi gərəyimi döyül. Elə gəlsin, yığışsın otursun bacısının evində. Qız uşağıdır, beyni qandı. Bəlkə də eşidəndə daş atıb başını tutdu. Amma sən anasan, qoy qabağına, isbatlı şəkildə başa sal. Çörəyimi niyə itqurd yesin?

Ayna arvad qohumluqları müddətində Zəlxabəyimin cikinə-bikinə bələd olmuşdu. "Çiy adammışlar. Vaxtında qulağımız kar oldu, gözümüz kor. Arada gül kimi balam əlimdən getdi". Nəvələrinin xatirəni ürəyinin dərinliyində bu işə etiraz eləmək istəməzdi. Əgər... Amma hər halda qızının ağzını aramağı lazım bildi. İndiki qızların ipinin üstünə odun yığılmalı döyül. Özləri alıb, özləri verirlər.

Ağzını açmağı ilə Səbinənin özüne əl qatmağı bir oldu. Zəlxabəyimi həyətin qarantılığında elektrik işığının altına çəkdi. - Ay ifritə, ay cadugər, niyə ölüb yere girmirsən? Yazıq bacıma nə qiyət verdin ki, mənə də fərli gün ağlayasan. Allah vurub səni də, ev-əşiyini də. Bircə o biqeyrətliyiniz çatmırdı!

Eşidənlər Zəlxabəyimi qınamışdılar:

- Ay arvad! Nə qaçatbasdı. Bədbəxt Sərinazın başının suyu hələ qurumayıb. Ürəklərində o boyda müsibətin yarası, Məşədi İbad kimi başlamısan, o olmasın, bu olsun. Heç yeridi?

Səbinə yandıqından Zəlxabəyim qarıdan çıxhaçıda yağdırmışdı.

- Üreyi yanan çıxı! Sənə ağırlıq edirlər, ver özümüz saxlayırıq. Yoxsa qapında nökrçilik eləməyə adam gəzirsən? Bircə onu görməzsən.

Zəlxabəyim də cavabında: - Qudurmuşluğuna bax bunun - dedi - İyde tuman oxşayırsan. Kimdi səni alan? Dünya gözəl-göyçək qızın doludu.

Sonra da əlbəhəl Samirə Səmayeni gətürtdirib mindirmişdi oğlunun köhnə markalı "Volqa"sına. Tumanının balaqla-

rını əlinə yığıb üzünü bir də tutmuşdu Səbinəyə.

- Bunlar sənin anan kimi mənim də nəvələrimdi. Hələ bir az da artıq. Çünki mənim oğlumun belindən gəliblər. Mən dedim ki, nə şiş yansın, nə kabab. İndi ki, belə oldu, siz də bu uşaqların üzünü bir də dəvənin quyruğu yerə dəyəndə görürsünüz. Sür, ədə!

...O vaxtdan iki il keçmişdi. Zəlxabəyim sözdən dönmemişdi. Uşaqlar o gədən evdən getmişdilər.

...Ayna arvad gün-gündən saralırdı. Gecələr yuxudan səksənib nəvələrini çağırırdı. Hövlənk qalxan Səbinəyə, Camala and içirdi ki, "vallah, anası ölmüşlər qarı dalındadırlar. Yetimləri axşamnan gətirib atıblar həyətdə. Ay sizi daşa dönsüz, bir eşiyə çıxın, onları içəri çağırın, bacınız uşaqlarıdır axı. Ölü yuxusuna gedibsiniz, nədi?"

Camal dözə bilməyib yorğanın ucunu dişləri arasında sıxar, yuxarı qalxıb soyuq otaqda sabahacan büzüşə-büzüşə yatarırdı. Səbinə anasını sakitləşdirirdi: - Gecənin bu ələmi uşaq nə gəzir. Bəlkə qulağına səs gəlib?

- Kal yonmağına açıqlanma qızım... Qapını aç, görəcəksən.

Səbinə qapını, pəncərəni taybatay açıb hirsindən tir-tir əsərdi:

- Hə?.. Bu da qarı! Hanı?

Ayna arvad təslim olmazdı: - Yəqin küsüb getdilər. Bu qədər ki, sən ağır tərpe-nirsən, indiyə adam qalar?

Səbinə ömrünə-gününə, anasının bu hala düşməsinə bəis olanlara lənət yağdırırdı, yorğanı başına çəkib hönkürürdü. Ayna arvad isə səhərcən oyaq qalar, tez-tez həyətdə düşər, qulağını qarıya söykəyib küçəni dinləyirdi. Obaşdandan su başına çıxmış qonşular onu bir neçə dəfə bu halda görəndə sonra söz çıxdı ki, Ayna arvadın ağı azıb. Ən yaxın qonşuların get-gəl, salam-ələyk də belə kəsildi.

O yandan da Zəlxabəyimin əlinə girəvə keçdi: - Mənim elə nəvələrim yoxdu ki, - dedi - Aynanın o bayquş yuvasında həvalənin üstümə qayıdalar. Öz niyyəti öz başına düşsün.

Ağsaqqal, qarasaqqal Zəlxabəyimi danladı ki, ayıbdı, elə şey danışma. Dərdi böyükdü... Sən də anasan, əlinin üstündə də qızın var, qabağına çıxar. Deyirlər, Nəsrəddin şahın qəzəbi qırx gün çəkərmiş, amma sən iki ildə minmiş cin atını, yerə düşürsən... Qabaqdan əziz gün gəlir. Göndər nəvələrini görsün... Deyirlər, vəziyyəti də ağırdı.

Ağsaqqalların öyüd-nəsihəti, axirət qorxusu Zəlxabəyimi həm qorxutmuşdu, həm də yumşaltmışdı. - Getmək istəsələr göndərəm - deyib, amma yenə bir ayağını qaçaraq qoymuşdu.

Bu söhbət qışda olmuşdu...

Bu gün yaz girmişdi...

...Həmin gün gəlib çatmışdı...

...Zəlxabəyimin cin atından düşməsi xəbərini Ayna arvadın qulağı çalmışdı...

Səbinə anasından çox intizardıydı indiyə arvadın elə deməsi onu əvvəlkilər kimi haldan çıxartmırdı.

- Camala dənən darvazaları açıq qoy-sun. Birdən elə bilərlər evdə yoxuq. Yuxarı mərtəbələrini, bütün otaqların da işıqlarını yandırın.

- Yaxşı, ana, bu saat!

- Açdım darvazanı! - Camal da o yandan canını dişinə tutub anasının istəyini dərhal yerinə yetirirdi.

...Ayna arvad eləcə oturduğu yerdəydi. Səbinə əldəməsinin hansı küncündənsə tapıb çıxartdığı manqalın toz-torpağını təmizləyirdi. Amma hər ikisinin ürəyinə eyni vaxtda nəse damdı. Səbinə başını qaldırmağa ürək eləmədi, tez sevinməyə qorxurdu. Bayaqdan qulağı çox səse düşüb onu aldatmışdı. "Birdən yenə də..." Manqalın tozunu üfləy-üfləy anasına baxdı.

Ayna arvad ayaq üstəydi. Qara yun şalı sürüşüb yerə düşmüşdü. İntizardan, həsrətdən üzülmüş canı, işığı azalmış gözləri güldürdü. Fətətlə ağlamaqdan yaşı qurumuş bəbəklərində çoxdan yurd salmış qəmin-qüssənin boz-bulaniq çökmüntüsü də açıq-aşkar bilinirdi.

Səbinə keyimmiş ayaqlarını çəke-çəke qarıya yol aldı. "Nağayır e, Camal orda?" Səsindən yəznələri Yadulları tanıdı. O nə deyir elə?!

- Tay bağışlayın da... Vallah, nə qədər al dilinən maşına mindirib gətirmək istədim sə də, mümkündür olmadı.

Sarsılmış Camalın yalvarış dolu səsi eşidildi: - Gəlməyidilər axı... Bəs demişdilər...

- Nə bilim, vallah... Kimsə Ayna arvadın təqlidini çıxarıb. Uşaqların başını doludurub ki, nəniyə dəli olub, gedən kimi sızı tutub boğacaq. Körpədilər de!.. Xof düşüb ürəklərinə. Hava qaralan kimi qaçıb

girişlər evə. Qapı-pəncərəni bərk-bərk bağlatdırırlar ki, birdən Ayna nəne gəlib bizi boğar.

Yəznələri bu sözləri açıq-aşkar məmnunluqla deyirdi. Guya bir xoş xəbərdən danışır.

Camalın gözlərindəki ifadə dəyişdi. Sir-sifəti əyiş-üyüş oldu. Səsindəki yalvarış, hərəkətlərindəki qonaqpərvərlik qarantılığa hopdu. Qəddini düzəldib Yadulların üzünə tūpürdü: - Tfu! Əskik oğlu! Kəm alırsan?

Maşının qapısı açıldı. Təzə, uzun saplı baltanın ağız elektrik işığında bərq vurdu. Camal gözü Yadullada əyilib iri bir daş parçasını qaldıranda, Səbinə irəli yürüdü.

- Əlini hər itin qanına bulama, qardaş!

- İt nəslinizdi, ləçər!

Camal qolaylanmaq istədi. Amma Səbinə qardaşından qopub Yadullaya necə bir sillə vurdusa, öz zərbindən özü yıxıldı. Səbinənin səsinə qonun-qonşulardan duyulmuş düşən var idisə də, qapılarının, çəpərlərinin arasından boylanıb baxırdılar. Haraya gələn yox idi.

Baldızının işə qarışmasını gözləməyən Yadulla tutuldu. Ona əl qaldırmağı özüne ar bildi. Baltanı silkələyib Camalı hədələdi.

-Bu kişiliyini sabah da göstərərsənmi? Təzə parkda olacam. Duxun çatsa, gələrsən.

Səbinə ağlamağını görməsinlər deyərək tez özünü həyətdə saldı və anası ilə üz-üzə gəldi. Başına elə bil göy qopub düşdü.

- Ana, nağayırısən? Sənə yerimək olmaz!

Ayna arvadın sifəti ağappaq ağarmışdı. Hər addım atdıqca körpə uşaq kimi ayağını yerə bərk basırdı. Səbinə anasını qucaqlamasaydı, arvad tərə sərilləcəkdi.

- Ay Samirim, ay Səmayəm! Daşa dönsün Səbinəni! Sizi içəri çağırımır, hə? Hələ mən ölməmişəm qarı dalında qalasınsız. Gəlin, balalarım, ayağınızın altında ölüm!

Səbinə anasını saxlaya bilmirdi. Ayna arvad küçəyə çıxmaq istəyirdi.

- Ana, qurban olum, dayan bir. Dayan e! Söz deyirəm.

- O yana dur! Sən də, qardaşın da soyuqqanlısınız. Sız ədavət aparın, mən də ölüm. Heç elə bil mənim qarnımdan çıxmamısınız.

Səbinə daha üzə durdu.

- Atasız qalmağımız bədi, ana! Bu göyün altında, yerin üstündə bir sənsən, bir də biz bacı-qardaş. Günahımız nədi ki, üstəlik anasız da qalaq. Nigarantılığınla, yol gözləməyindən özünü yaman günə qoymusan, bizi də mağın eləmişən. İki ildir ki, üzümüz gülmür, könlümüz açılmır. Daha dözə bilmirik. Vallah, bir də görəcəksən yan-yana döşəndik qabağına. Onumu istəyirsən? Allah eləməmiş, əyər başına bir iş gəlsə, bizi kimə tapşırıb gedəsən?.. Onlar gəlməyəcək! Gəlməyəcək! Nahaq gözləyirsən. Yiğ gözüünü bu yollardan...

Səbinə yenə nəse demək istədi. Amma ağlayacağından qorxdı. Yenə narlığa qaçdı.

Daha bir fişəng havada qövs cızdı. "Bizim həyətdə bunu kim atdı?"

Səbinə birdən haray təpdi.

- Ay Camal, ev yandı, tez gəl!

Lopa kreslonun üstünə düşmüşdü. Kreslo yanırdı.

Hələ də özüne gələ bilməyən Camal özüni həyətdə saldı.

- Nədi, nolub?

- Ev yandı, qoyma!

Camal pilləkənlərin altına cumdu. Gödəkçəsini çıxarıb kresloya çırpıdı. Çəşdi-gündən ağlına gəlmədi ki, kreslonu götürüb sələləsin bir kənara. Axır ki, bir təhər söndürə bildi.

Kreslonun yayları spiral kimi közərmişdi. Camal bayaqdan bəri ürəyində yığılıb qalmış qəzəbini boşaltmaq üçün kresloya bir təkik ilişirdi. Ayağının ağrısını heç hiss etmədi.

Əlləri yanıb suluqlamışdı. Göynərtidən qıvrılırdı. Dəstəyi götürüb çəçələ barmağı ilə təcili yardımı yığıdı.

Dəstəyi qulağına tutanda gördü bacısı, anası ilə əlbəyaxadadı. Arvad qarıya tərəf dartınır, Səbinə isə yalvar-yalvara, ağlaya-ağlaya nəse deyir. Yəqin anasını belə mağmın vəziyyətdə, yaman gündə qonşuların görməsini istəmirdi.

"Təcili yardım"dakı növbətçi qızın şəhər və gümrah səsi eşidildi.

- Belil! Bu bayram axşamı kimdi belə? Pojardı?

Camal ağzını açmaq istəyirdi ki, gördü anası bacısının qucağında balıq kimi çırpınır.

- Kūçənizin adı, ev nömrəniz, familiyanız. Tez olun, ay yoldaş! Ay adam... Ay vecələ!..

...Dəstəyi atıb qaçdı.